

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

ROJC RUDOLF :

" MOJ ŽIVOT I SJEĆANJA NA UČEŠĆE U RADNIČKOM POKRETU "

L e g e n d a :

- 14 stranica autoriziranog teksta otkucanog na mašini;
- sjećanja notirana u kući Rudolfa Rojca 26.i 27.juna 1975.godine;
- SADRŽAJ SJEĆANJA: biografski podaci; sokolski slet u Banjoj Luci 1914.godine; sindikalno organizovanje poslije završetka prvog svjetskog rata; željeznički štrajk i mjere režima; hapšenje i ležanje u zatvoru poslije željezničkog štrajka; sjećanje na događaje i bičnosti do donošenja Obznane.-

Sjećanja otkucana u tri istovjetna primjerka.Original i jedna kopija u Arhivu, a druga kopija kod autora.-

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 309 - MG - IV / 149

MOJ ŽIVOT I SJECANJA NA UČEŠĆE U
RADNIČKOM POKRETU B. LUKE

Rodjen sam 4. jula 1884. godine u Foči u veoma broj-
noj porodici nadglednika pruge Franje Rojca i Franciske, ro-
djene Rojić. Roditelji su u braku stekli desetoro djece, se-
dam sinova i tri kćeri: Franc, Ivan, Josip, Vjekoslav, Rudolf,
Maks, Ludvik, Marija (udata Ljubšin), Angela (udata Terpinč) i
Ana (otišla u SAD, gdje se udala, ali se prezimena njenog mu-
ža ne mogu sjetiti).

Otac je učestvovao na izgradnji pruge Dobojeva-Sara-
jevo, a potom je premješten za nadzornika pruge u Foču. U to-
ku tog rada uštedio je toliko novaca da je mogao otvoriti
sopstvenu trgovačku radnju u Kamniku. Kad sam bio star oko
šest mjeseci otputovao je u svoje rodno mjesto Kamnik, gdje
je kupio kuću i otvorio radnju. Tamo smo se sa porodicom pre-
selili. Otac se iz Kamnika više nije vraćao u Bosnu, odnosno
ostao je tamo do kraja života baveći se trgovinom.

U Kamniku sam pohađao osnovnu školu, a potom na-
stavljam izučavanje zanata strojnog tokara kod tvorničara
Špaleka. Izučavanje zanata trajalo je tri godine. Medjutim,
moje je školovanje bilo veoma mukotrpno. Mada je otac bio bo-
gat trgovac nije mi davao novac za školovanje, tako da sam
se sam morao probijati kroz život. Njegova škrtost išla je
tako daleko da mi u osnovnoj školi nije davao novac čak ni
za kupovinu teke. Otac je čak išao dotle da je govorio da
mi učitelj kupi teke, dok je učitelj govorio, sasvim opravda-
no, da je otac dužan da mi teke nabavlja. Vjerovatno sam bio
jedino dijete kome otac nije kupovao teke. ~~Morao sam se sam~~

snalaziti. Sam sam odlučio da nastavim školovanje i sam odabrao zanat. Nakon završetka zanata nastavio sam da radim kod Špaleka još godinu dana. Zatim sam otišao u Ljubljanu, gdje sam radio kod Žapkara u mašinskoj fabrici. Međutim, tamo sam ostao svega tri mjeseca jer sam našao bolje plaćeno mjesto na izgradnji tunela kroz Karavanke kod Hrušca. Tu sam na radu ostao dvije godine.

Pozvan sam na odsluženje vojnog roka u neki željeznički puk u mjestu Kornaiburg nedaleko od Beča. Negdje šest mjeseci prije završetka služenja vojnog roka pozvao me je komandir kompanije (čete) i rekao da je došao dopis iz Banje Luke iz Direkcije vojne željeznice u kome se traži jedan tokar, vrstan u svom zanatu za rad pri ovoj direkciji.

Komandir mi je preporučio da prihvatim ponudu i da odem u Banju Luku, otprilike ovim riječima: "Pošto imaš još šest mjeseci da služiš bilo bi dobro da odeš da radiš u Banjoj Luci. Oni ti pružaju mogućnost da se zaposliš. Služba je veoma dobra. Nemoj da propustiš lijepu priliku jer to nije posao od danas do sutra, već stalno zaposlenje u državnoj službi. Poslije trideset godina rada dobićeš penziju. Imaćeš penziju kola ti je bila plata. Plata će ti godišnje iznositi 1000 kruna. Povrh toga imaćeš naknadu za stanarinu u iznosu od 24 kruna mjesečno. Svake tri godine dobićeš unapredjenje i 50 kruna više. Godišnje ćeš dobiti dva plava radna odijela i željezničku uniformu, a svake tri godine po jedan mantil. Ovo su za tebe lijepi uslovi. Bićeš 6 mjeseci na probi i ako zadovoljiš bićeš primljen u službu."

Prihvatio sam ponudu. Komanda moje "Eisenbahn und telegrafien regiment" poslala je u tom smislu dopis Direkciji vojne željeznice u Banjoj Luci. Ubrzo je stigao odgovor. Nakon dve i po godine vojne službe, šest mjeseci prije kraja služenja kadrovskog roka, krenuo sam za Banju Luku, gdje sam došao 16. septembra 1908. godine. Ponuda je bila primamljiva i zbog toga što sam izašao iz vojske šest mjeseci ranije. Osim toga, radnici poslije svog radnog vijeka nisu dobivali penziju, a u ovom slučaju u državnoj službi penzija se davala.

Međutim, da sam znao da ću raditi i po 16 sati

A. h. v. Cop. krajine B. Luka

ABK 203-MG-14/149

sati dnevno, skoro bez ograničenja radnog vremena, pitanje je da li bih uopšte prihvatio da dodjem. Međutim, u dopisu o radnom vremenu nije bilo ni riječi. Ja sam bio toliko naivan da sam mislio da će moje radno vrijeme biti kao i kod ostalih državnih službenika. Prema tome, cjelokupni moj rad na željeznici nije bio adekvatno plaćen.

Direkcija austrougarske vojne željeznice bila je u zgradi iza željezničke stanice. Javio sam se na dužnost i počeo raditi u Ložionici u Predgrađu. Stanovao sam kod Šerbla, a potom kod Firsta, kanceliste na željeznici.

U septembru 1911. godine oženio sam se sa Marijom Lončarić. Njen je otac, Jure Lončarić, bio iz Hrvatskog Zagorja. Poslije smrti svojih roditelja uzela ju je na izdržavanje sestra Ana Trnec, koja je udata živjela u Banjoj Luci. U Banjoj Luci je moja supruga završila Višu djevojačku školu. Tu smo se upoznali, zavolili i uzeli. U braku smo stekli četvoro djece: Marija, Karlo, Slavko i Vera. Marija je rođena 1912. godine. Udala se za Aleksandra Popovića, željezničkog činovnika.

U željeznici mahom su radili stranci: Poljaci, Česi, Ukrajinci, Mađžari. Bilo je svega 5 Hrvata i dva Slovenca, ja i jedan kovač. Od Bosanaca bio je samo Joša Popović, po zanimanju tokar, ali on nije dugo ostao.

Čini mi se nakon dva mjeseca po mom dolasku u Banju Luku, a možda i nešto manje, dobio sam poziv u vojsku. Međutim, u Direkciji su mi rekli da će me zadržati jer sam im kao tokar neophodno potreban. Međutim, nisam ostao pošteđen od vojnih zadataka. Naime, izbila je aneksiona kriza. K nama je došao neki oficir i rekao da je došlo do oružane pobune. Podjeljeno nam je oružje. Poslije završetka radnog vremena morali smo kao vojnici da čuvamo stražu. Politička situacija bila je složena i veoma napeta.

Napregnuta situacija u Banjoj Luci nije prošla bez posljedica. Jedna masovna grupa Muslimana iz Gornjeg Šehera došla je do džamije Ferhadije protestvujući protiv aneksije. Mislim da tu nije bilo Srba, u što nisam sasvim siguran. Neki su bili i naoružani, mislim puškama. Došlo je do puškaranja. Bilo je to u jutarnjim časovima, ali se datuma ne mogu sjetiti. Nije bilo mnogo mrtvih jer su se Muslimani razbježali.

Arhiv Eos. krajinje B. Luka

ABK 209 - 116 - 14 / 1189

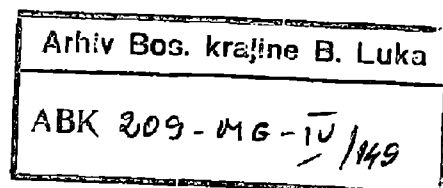
li na sve strane pred naletom vojske i oružnika. Nije bilo uopšte hapšenja jer su ubili sve koje su uhvatili. Neke su hvatali, odnosno trčali za njima da ih stignu od Ferhadije pa do Banjalučkog polja. Tačan broj mrtvih ne znam, ako uopšte o tome postoji zvanična statistika jer su se austrougarske vlasti trudile da sve to zataškaju. Taj bunt protiv aneksije pokušali su da narodu prikažu kao akciju Turske vojske.

Medjumacionalni odnosi sve su se više zaoštravali kroz upravnu praksu vlasti u gradu, gdje su dominirajuće pozicije imali stranci. Oni su se nalazili na ključnim mjestima, a novi su sve više dolazili. Vjerski antagonizam bio je prisutan. Isticalo se katoličanstvo radi stranaca katoličke vjere, pri čemu su katolici Hrvati i Slovenci ipak bili potiskivani.

Narod je više pružao pasivan otpor. Narod je težio nacionalnom zbližavanju. Naprimjer, Vidov dan se zajednički proslavljao. Organizirana je i velika zajednička proslava na Vidov dan 1914. godine sa sokolskim sletom u organizaciji hrvatskog i srpskog sokola. Iz okolnih sela seljaci su pristizali uoči praznika da bi sutradan na praznik bili u Banjoj Luci. Oko Bojić hana bilo je dosta gostionica i seljaci su na ulici ostavljali kola da bi sutradan bili na svečanosti. Tako je bilo i uoči Vidov dana 1914. godine, mislim u ponedjeljak. Broj kola bio je veoma velik jer je kolona kola bila od Bojića hana pa skoro do Budžaka, do tamo gdje je sada Poljoprivredna škola. Vidio sam kako su službenici na malti u pratnji oružnika (žandari) svaka kola redom pregledali. Kolona se iza Malte protegla jer su oružnici zabranjivali ulazak u grad.

Došao je i praznik, dan sleta. Mnogi seljaci nisu ni ušli u grad jer su se vlasti plašile političkih manifestacija. Brzo je procurila vijest da je Ferdinand ubijen. Mnogi seljaci su već tada bili uhapšeni pod motivacijom da je u njihovim kolima nadjeno oružje. Zatvori su bili puni, uključujući i Kastel.

Od tada pa kroz cijeli rat stanje je bilo teško.

Ostao sam na radu u željezničkoj ložionici jer sam bio potreban.

Nakon 16 godina mog rada pod austrijskom upravom dočekao sam obrazovanje države SHS. Medjutim, socijalni položaj radnika postao je čak i teži. Oko godinu dana ostali smo u iščekivanju rješavanja našeg socijalnog statusa, statusa svih radnika koji su radili na željeznici. Umjesto u dinarima, bili smo plaćeni u krunama. Sve je bilo skupo, a plate su bile veoma niske.

Iz Sarajeva je u Banju Luku došao Jakov Lastrić, koji je i sam radio na željeznici. U Banjoj Luci je radio na sindikalnom organizovanju. Na njegovu inicijativu održana je sindikalna konferencija željezničkih radnika. Za odobrenje ove konferencije Jakov Lastrić obratio se lično direktoru. Mislim da je s njim išao brava Marjan Josipović.

Sindikalna konferencija željezničkih radnika održana je u sali željezničke stanice. Mislim da su predsjedavali Jakov Lastrić i Marjan Josipović. Opšti zahtjev radnika bio je da se povisi plata i uvede 8-satni radni dan. Radnici su diskutovali o svom teškom položaju, teškim uslovima života i rada. Zaključeno je da se podnese zahtjev Ministarstvu za povišenje plate i za uvođenje 8-satnog rada. Izabran je i sindikalni odbor u kome su bili Marjan Josipović, Jurević (Jure?), ja i još neki. Ja sam izabran za blagajnika.

Održali smo, mislim, ovakve tri sindikalne konferencije prije zakazivanja štrajka. Mislim da je tada ministar saobraćaja bio dr Anton Korošec. Ministarstvo je na naš zahtjev odgovorilo da je SHS mlada država, da nema novaca, da treba nastojati da se što više uštedi da bi mlada država napredovala itsl. Bile su to opšte fraze na naš konkretan zahtjev. Vidjeli smo da uprava željeznica uopšte nema namjeru da udovolji našem zahtjevu.

Odmah smo ponovno zakazali konferenciju, koja je kao i prethodna bila masovno posjećena. Radnici su govorili da su gladni i da nisu u stanju da rade, a da se i ne pominju uslovi u kojima većina porodica živi. Ostali smo pri našem zahtjevu. Ponovo je upućen zahtjev Ministarstvu.

U novom obavještenju, kako su nam rekli, Ministarstvo je odgovorilo da treba dobro da pritegnemo kaiševe, a ako stupimo u štrajk da će nas mobilisati. Izrečena je

Ant. Dob. krajine B. Luka

ABK 209-MG-10/149

pretnja da će stranci u slučaju štrajka biti otpušteni iz službe. Pretnja je imala za cilj za razbije radničko jedinstvo. I pored pretnji odlučili smo da stupimo u štrajk. Osim 4 ili 5 radnika koji su došli na posao nije bilo štrajkbrehera.

Naš stav bio je pozdravljen i od drugih radnika. Dali su nam moralnu podršku. Već prvog dana štrajka okupili smo se u Radničkom domu. Koliko se sjećam, bilo je to 21. marta 1920. godine. Mislim da je do našeg štrajka došlo čak i prije generalnog štrajka željezničara u aprilu 1920. U Radničkom domu ponovo smo zaključili da nećemo ići na posao. U međuvremenu su bili izlepljeni pozivi da se javimo na posao. Proglasili su da će biti uhapšen svako ko se ne bude javio na posao. Pozvani smo da se javimo u vojni odsjek u 16 sati. Pošto nisam htio da idem na posao, pošao sam svojoj kući. Kad sam prilazio kući primjetio sam vod od nekih dvadesetak vojnika, koji su se nalazili u kući i dvorištu, prosto kao da su došli da uhvate nekog naoružanog zlikovca protiv koga treba da vodi borbu cijeli vod vojske.

Kad sam ih primjetio pobjegao sam u šumu iznad sela Motika. Tu sam se našao sa četvoricom svojih drugova: Franjo Eberhart, Mihael Rogar (Slovenac), Stjepan Plentaj (Hrvat) i Josip Ipolc.

U blizini je bila neka gostionica i tu smo se zadržali do oko 16 časova. Pošto je to bilo vrijeme u koje je trebalo da se javimo u Vojni odsjek, odnosno Komandu mjesta (Preko puta današnjeg Pozorišta), otišli smo u Radnički dom.

Medjutim, primjetili smo da čitav vod vojske ide prema Radničkom domu. Nas četvorica smo pobjegli (Rogar, Plentaj, Eberhart i ja; ne znam gdje, ali se Josip Ipolc odvojio od nas i vratio na posao postajući tako štrajkbreher). Sa ovim vojnicima su išla i dva banjalučka stražara radi prepoznavanja željezničkih radnika.

Vojnici su ušli u Radnički dom i tamo pohapsili one željezničare koje su tamo našli. Kasnije sam čuo da se Dušan Balaban tada sakrio u klozetu i tako izbjegao hapšenje.

Dušan Balaban također je bio jedan od organizatora štrajka. Insistirao je da budemo u našim zahtjevima dosljedni jer bez dosljednosti i jedinstvenosti nećemo ostvari-

Arhiv Gos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-10/149

ti naša prava. Zastupao je naše interese. Bio je dobar govornik,

Kad smo vidjeli da vojnici na čelu sa stražarima ulaze u Radnički dom, nas četvorica smo pobjegli u pravcu biskupske crkve. Tu smo naletili na vod vojske, koje su predvodili gradski stražari Goronja i Dukić. Njih dvojica su me prepoznali i viknuli: "Stoj Rojc!". Htjeli smo da dalje bježimo, ali su vojnici zaprijetili da će pucati. Bili smo uhvaćeni. Oficir je izvadio neki spisak i pročitao naša imena. Bila je to sigurno evidencija onih za koje su dobili nalog da uhapsu. Svima pojedinačno je naredjeno da krenemo pet koraka naprijed i da stanemo. Pod komandu sva smo četvorica krenuli (Plentaj, Eberhard, Rogar i ja) dok je iza nas išao po jedan vojnik sa uperenom puškom.

Vodili su nas kao zarobljene zločince, kao da smo državni neprijatelji. Međutim, bili smo samo obični radnici koji su tražili ljudski tretman. Sve su nas krstili za komuniste, a o komunistima su govorili da žele da sruše državu.

Uzgređ rečeno, onaj vod vojnika koji je čekao da dodjem kući uslovio je mnogobrojne komentare u komšiluku. Svako je to komentarisao na svoj način. Pod uticajem državne propagande mnogi su u toj primitivnoj malogradjanskoj čaršiji govorili: "Eto, vidiš, Rojc je takav i takav, hoće da ruši poredak, on je ovo, on je ono....". Mnogi su tu stajalu u očekivanju da dodjem da ~~kk~~ ne bi propustili momenat da vide kako me vojnici hapse. No, uzalud su čekali da vide "taj spektakl" za dobivanje elemenata malogradjanskog ogovaranja.

Poslije hapšenja odveli su nas u Kastel. Usput su nas cijelo vrijeme tukli. Nisu propuštali da nas cijelo vrijeme vredjaju. Oficir me psovao: "Rojc, j... ti majku švapsku! Zašto nisi štrajkovao za vrijeme ćelavog Franje? Hoćeš da rušiš državu?!". Šutio sam cijelo vrijeme, a vredjanja nisu prestajala.

Doveli su nas u vojni zatvor u Kastel. Smješteni smo u jednog ćeliju na spratu. Bili smo im prepušteni na milost i nemilost. Tri dana nam nisu donosili hranu, a nisu dozvoljavali ni da porodice donose hranu. Bili smo iscrpljeni od maltretiranja i gladi.

Moja je supruga doznala da sam uhapšen i odmah je donijela hranu, ali joj nisu davali da udje, a nisu htjeli

hranu ni da preuzmu. Pri tome je i ona doživljavala mnogobrojna ponižavanja. No, uvijek je iznova pokušavala da nam hranu donese. Kad je treći dan pokušavala da donese hranu, stražar ju je uputio na drugi ulaz. Na drugom ulazu stražar ju je vratio. U povratku moja supruga Marija susrela je jednog majora, našeg poznanika, austrougarskog oficira koji je nastavio službu u vojsci države SHS. Njemu se požalila. Govorili su njemački. Molila ga je da interveniše da mi se hrana donese. Na pitanje zašto ne udje, ona je odgovorila da joj to stražar ne dozvoljava. Kada se uvjereo u tačnost njenih navoda otišao je do upravnika zatvora. Nije mi poznato kakav su razgovor vodili, ali je na njegovu intervenciju dozvoljeno da se hrana donese u zatvor.

Izgleda da stvari nisu tekle glatko jer je major podnio prijavu višim vojnim vlastima da nam se tri dana ne daje hrana. U prijavi je naveo da moramo biti saslušani; ako smo krivi da odgovaramo, a ako nismo da nas treba pustiti na slobodu. Žao mi je što se imena ovog majora ne mogu sjetiti jer je on zaista mnogo učinio za nas.

Pošto se nismo bavili politikom, insistirali smo da nas puste iz zatvora jer nam je jedini cilj da obezbjedimo našim porodicama uslove egzistencije i da radimo osam sati, a ne da robujemo na radnom mjestu. U to su neki srpski nacionalisti iz redova radikala počeli tvrditi da smo komunisti i da želimo da srušimo državu.

Ta je ista ćaršija i ranije pokušavala da nas pridobije za "zvonaše", ali smo to odlučno odbili. Zvonaši u našim redovima nisu našli pristalice. Sve im je to smetalo pa su pokušavali da nas na bilo koji način ocrne.

Naše je hapšenje izazvalo proteste javnosti grada. Zbog našeg hapšenja poslana je i neka peticija u Beograd, ali ne znam kome.

Odlučili su da nas izvedu pred sud. Prvi na listi optuženih bio sam ja, a zatim su po redu slijedili: Plentaj, Eberhart i Rohar. Iz Kastela smo odvedeni na saslušanje u Komandu mjesta (preko puta današnjeg Pozorišta, gdje je bilo sjedište i Austrougarske vojne komande). Vodili su

Arhiv Eoc. krajinu B. Luka

ABK 209-146-1V/149

nas kao zločince jer je svakog od nas pratio po jedan stražar. Razlika je bila samo u tome što nas sada nisu vredjali dok su nas vodili.

Pozvali su i banjalučke advokate da prisustvuju našem ispitivanju da bi sve to dobili demokratski dekor. Ispitivao nas je jedan advokat koji je nekad bio kod Trapista. Izgleda da mu je to bio službeni zadatak. Bio je zaista fer.

Mene su prvog prozvali. Slijedila su uobičajena pitanja: kako se zovem, gdje radim, jesam li oženjen, koliko imam djece i tsl. Zatim me je upitao kolika mi je plata.

- " Sedamnaest kruna.", bio je moj odgovor. Uzgred rečeno, kruna je imala malu vrijednost, tako da ta primanja nisu obezbjeđivala ni minimum egzistencije.

- "Da li vi štrajkujete?"

- "Da!"

- "Zašto?"

- "Zbog male plate. Sa ovom platom ne mogu ishranjivati porodicu!"

- "Hoćete li raditi ako biste imali veću platu?"

- "Hoću! Zašto ne?! Ja zbog plate i štrajkujem. Plata me jedino i interesira. Ja sam hranilac porodice!"

- "Ima li tu kakve politike?", bilo je slijedeće pitanje.

- "Ja ne znam šta je politika. Ja nisam političar. Neka mi se da veća plata i ja ću odmah raditi."

On je smatrao da je to dovoljno. Drugi me nisu pitali. Sjedili su i slušali moje odgovore.

Odmah po izlasku iz sobe, a ispitivali su nas u jednoj prostoriji na spratu, rekao sam Stjepanu Plentaju šta su me pitali i šta sam odgovorio. On je čekao da bude prozvan. I drugima sam to saopštio i naši su odgovori bili istovjetni. Nakon saslušanja vratili su nas nazad u zatvor.

Medjutim, čekalo nas je jedno veliko neugodno iznenadjenje. Nisu nas odveli u zajedničku prostoriju na spratu, već su nas odveli u samice u prizemlju polupodrumskog tipa. Zidovi su bili zeleni od vlage i memli koja je zaudarala. Dole je bio neki pod, ali je on bio vlažan i truo. Sve je zaudaralo. Zahrdjale su i rešetke na prozorima. U samici je bilo

Arhiv Eos. krajine B. Luka

ABK 204 - MG - IV / 149

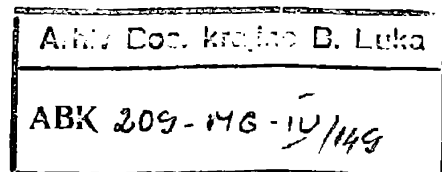
tamno i trebalo je vremena da se priviknem na mrak. U prostoriji ničega nije bilo. Spavalo se bez pokrivki na podu. Bilo je veoma hladno. Nazebao sam i počeo kašljati. Već sam bio ubjedjen da sam teško obolio na plućima. U samici nije bilo čak ni kible. Jednostavno, bili su tu samo pod i goli zidovi. Čak ni hranu nismo dobili. Dani su prolazili, a nikakvih pokrivača nismo dobivali. Skupljali smo se u svoju odjeću i dahom zagrijavali tijelo. Skoró sam izgubio i orijentaciju u vremenu. Bilo mi je neizrecivo teško. Bio sam fizički i psihički potpuno slomljen.

Iz ove samice kroz okruglu rupu u vratima uspio sam da se javim ženi Ignaca Horvata, strojovodje, po nacionalnosti Mađžara. Ignac Horvat se nalazio u ćeliji na spratu, a žena mu je došla u posjetu. Ignac Horvat bio je napredan. Njega su kasnije protjerali preko granice. I on je štrajkovao zajedno s nama iz solidarnosti uprkos pretnje da će u slučaju štrajka kao stranac biti protjeran. Ignacovoj ženi sam rekao da ide ponovo do muža gore i da mu kaže da u saslušanju izjavi da su razlozi našeg štrajkovanja niska plata i želja da se radi osmočasovno radno vrijeme.

U ovom štrajku uhaššeno nas je 46 (četrdesetšest). Sada se sjećam samo nekih koji su učestvovali u štrajku: Anto Zoraja, Pavlogić (Ivo?), Tomljanović, Stojanović, zvani Štecl i drugi. Karakteristično je da su svi ložači štrajkovali. Međutim, strojovodje nisu svi štrajkovali, napravili su se da su bolesni i da zbog bolesti ne mogu doći na posao.

26. juni 1975. godine
Banja Luka

(Rudolf Roje)

(N a s t a v a k I.)

Petar Marković bio je sindikalno aktivan, ali nije štrajkovao kao mi, već se napravio da je bolestan. Teško se sjetiti svih koji su štrajkovali. Sjećam se da su štrajkbreheri bili Kurtović i Stipe Jurević. Stipe je kod nas radio kao stolar. Štrajkovali su stolar Gajp, tokar Djuro Matunović (otac mu je bio pismonoša), bravar Radan (brat Pave Radana), Miron Mandrović. Miron je veoma aktivno sindikalno radio i zbog svoje angažovanosti u štrajku bio je izbačen sa posla. Mislim da je tada otpušteno sa posla ne manje od 10 radnika, računajući samo one koji su radili u Ložionici. Sjećam se da je otpušten i strojovodja Rudi Dorn (ili Durn). Zbog učešća u štrajku iz Jugoslavije su protjerani Mađžar HORVAT i Poljak SOSKIJEVIĆ, strojovodja, veoma dobar radnik.

Koliko se sjećam, pušteni smo iz zatvora negdje uoči 1. maja. Pušteni smo jednovremeno svi, nas 46. Međutim, neki su dobili posao, a drugi ne. Umjesto ovih angažovali su druge radnike, one koji su bili bez posla, a takvih je bilo veoma mnogo. Svi koji smo primljeni na posao poslije ovog štrajka bili smo veoma sumnjivi. Primjetili smo da smo pod prismotrom. Zabranjena je bila svaka sindikalna aktivnost. Čak su i druženja postala sumnjiva, kao i svako sastajanje radnika u pauzama, u dolasku i odlasku sa posla.

Svi koji smo bili u zatvoru smatrali smo se na neki način bliskim, uže povezanim. Najviše sam se družio sa mojim drugovima iz zatvora Plentajem, Rogarom i Eberhartom. Dolazili su nam u posjete i drugi radnici, ali su se mahom skrivali da se ne vidi da doleže jer smo bili pod prismotrom koja se naročito očitovala poslije Obznane.

Ako je neko išao na radničke zabave u to vrijeme tretiran je kao komunista. Na izborima sam glasao za listu Jakova Lastrića mada je propaganda protiv komunista bila veoma jaka. Mi željezničari glasali smo masovno, skoro bez izuzetka, za komunističku listu.

Sjećam se jednog fizičkog napada na Jakova Lastrića u jednom restoranu kod željezničke stanice. Jakov je pu-

cao u vazduh, ali to nije omelo braću Davidović da ga fizički napadnu i pretuku. Poslije toga ležao je dugo vremena u Bolnici. O tome se mnogo u gradu pričalo. Bila je to jedna politička akcija desničara da onemoguće veoma živu političku aktivnost Jakova Lastrića. Mislim da braća Davidović nisu zbog toga uopšte krivično odgovarali. To je bio dokaz da su tu i vlasti imale umješane prste.

Poslije je Lastrić izdao radničke interese nakon povratka iz Beča. Pričalo se da je tamo u Beču upoznao sina Nikole Pašića, koji se bavio nekim trgovačkim špekulacijama. Lastrić se navodno s njim povezao. No, to su samo priče i ja ne znam šta je tu istina, a šta nije.

Sjećam se da sam tih godina bio na jednoj radničkoj zabavi, moglo je to biti u periodu 1919-1921, kada je u Radničkom domu govorio Jakov Lastrić, kada smo poslije te zabave na ulici bili rastureni od strane policije. Ova je zabava mogla biti vezana za praznik 1. maja ili za neku radničku sindikalnu skupštinu. Na bini je bila velika slika na kojoj je prikazan radnik, a i slika Vase Pelagića. Tada nas je policija pred džamijom (gdje je sada hotel "Palas") rasturila, odnosno rasturila kad smo kolektivno izašli sa priredbe.

Na željeznici je bila u to vrijeme partijska organizacija, odnosno u periodu prije Obznane. Nisam siguran, ali pretpostavljam da je sekretar bio Marijan Josipović jer je politički bio veoma aktivan. Poslije Obznane nekoliko mjeseci bio je u zatvoru. Stanovao je negdje u aleji koja vodi prema "Vrbas" logoru, mislim u drugoj ulici na desnoj strani. Radio je kao bravar u Ložioni. Izbacili su ga iz službe i protjerali u rodno mjesto, neko bosansko selo. Znam da je izvjesno vrijeme radio u Rudniku "Lauš". Čuo sam kasnije da je ~~kasnije~~ izdao klasne interese radnika.

Poslije Obznane bio je zabranjen rad sindikata. Mislim da je tada razbijena i naša sindikalna organizacija. Zbog straha od progona većina se pasivizirala.

Nakon ženidbe našao sam stan u kući Stipe Klindića u Bojića hanu. U tom sam stanu proveo 17 godina sve dok Stipe Klindić nije prodao kuću Nahmijasu. Zbog zaduženja Klindić je morao prodati kuću i mi smo se morali iseliti. Zatim

Sam stanovao u kući nekog Radmana (imena se ne sjećam) oko godinu dana, također u Bojića hanu. Potom sam se preselio u Predgradje u kuću Ramiz bega Begovića. Ovaj je beg imao u Predgradju jedan čardak u dijelu zvanom Kumsale (dio između pruge na Predgradju i ulice Podgornika). Tu smo stanovali 4 godine.

Sopstvenu kuću počeo sam graditi 1934. godine na zemljištu koje sam kupio od Ilije Dujića. Koliko se sjećam, kupio sam 1.058 kvadratnih metara. Pomenuti Dujić imao je veliki kompleks zemlje. Jednu od parcela koje je prodavao zemljovlasnik Dujić najviše zbog toga sam i kupio da ne bih bio ovisan od dobre ili zle volje vlasnika zgrada.

Kuća je bila završena za 12 dana. Na njoj je stalno radilo po devet radnika. Radove je izvodio preduzetnik Ivo Krunovar, a glavni je zidar bio Horvat. Bila je to manja prizemna kuća u čijem se dvorištu nalazila još jedna manja za Anu Trnar, sestru moje žene koja je ostala udovica.

Koliko se sjećam, troškovi su iznosili 18.000 dinara. Od željezničke zadruge za štednju i zajmove dobio sam kredit, koliko se sjećam, 10.000 dinara. Od vlasnika ciglane Husedžinovića kupio sam na otplatu ciglu, od trgovca Stričevića dobio sam na kredit 2.500 kg. cementa i crijep (po 25 para komad). Grede za krovnu konstrukciju i daske kupio sam od Nanuta. Stolariju za zgrade radio je Jašarević. Jedino sam kupio za gotovinu, koliko se sjećam, samo pokućstvo. No, možda je i tu bio dio kredita. Pokućstvo je kupljeno od Karla Salaja.

Prema tome, na bazi kredita i zajmova, a manjim dijelom vlastitih ušteda i participacije Ane Trnar, počeo sam izgradnju vlastite kuće. Kao što smo ranije morali skromno živjeti zbog plaćanja stanarine, poslije podizanja kuće morali smo živjeti krajnje skromno radi vraćanja zajma i kredita. Sve u svemu, životni uslovi bili su teški.

Karlo je išao u osnovnu školu kod Crnih časnih sestara. Zatim se upisao u Realnu gimnaziju. Medjutim, završio je svega jedan razred. U drugom razredu bio je izbačen iz škole. Izbačen je iz škole jer se potukao sa sinom zubarke Crneković. Kako je do toga došlo? Na česmama u hodniku

A. H. V. Dos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-10/149

nalazio se metalni lončić pričvršćen lančićem da se lončić ne odnese. Kada je Karlo pio vođu Crneković je prišao i tražio da mu da lončić. Karlo to nije htio i Crneković ga je udario tako da mu je izbio zub. Karlo ga je tada ošamario i vjerovatno je došlo do tuče. Crneković ili neko njegov žalio se u upravu škole "jer se radničko dijete usudilo da udara dijete iz ugledne porodice". Karlo je bio isključen iz škole, a Crneković je ostao.

Pošto se događaj zbio negdje na početku drugog razreda, Karlo se upisao u Građjansku trgovačku školu. Međutim, ni ovu školu nije završio. U trećem razredu, inače završnom, zbog svoje iskrenosti zamjerio se profesorici muzike i ona ga je oborila na popravni ispit. Premda muzika nije za ovu vrstu škole bila neki značajniji predmet, Karlo je zbog njega izgubio školsku godinu jer je pao i na popravnom ispitu. Profesorica mu je rekla da dokle ona god bude u ovoj školi on nikada neće dobiti prolaznu ocjenu. Razumije se da su profesori više vjerovali svojoj kolegini nego njemu, bilo je jasno da on nema šta da traži u ovoj školi. Karla je ovo pogodilo, a i cijelu porodicu. Karlo je inače bio veoma osjetljiv na pravdu. Njega je svaka nepravda vrijedjala i reagirao je na nepravde bez obzira da li je on bio u pitanju ili neko drugi. Takva je u postupcima bila ta profesorica, mislim da se zvala Marina.

27. juni 1975. godine
Banja Luka

(Rudolf Rojc)

Arhiv Bos. krajinе B. Luka

ABK 209-146-10/145

